УДК 334+338.2

Н. О. Слободянюк,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

ІНВЕСТИЦІЇ В АГРАРНУ СФЕРУ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

N. Slobodyanyuk,
PhD (Economics), Senior Lecturer, Associate Professor of the Finance and Banking Department,
Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhaylo Tugan-Baranovskiy, Kryvyi Rih

INVESTMENTS TO THE AGRICULTURE SPHERE IN THE SYSTEM OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

Актуальність статті визначається необхідністю інвестицій в аграрну сферу для забезпечення ефективності, стабілізації та подальшого розвитку національної економіки на основі її технологічного і технічного переозброєння. Метою статті є обгрунтування пріоритетних напрямів інвестиційної діяльності в аграрну сферу з урахуванням специфічних особливостей галузі в системі інноваційного розвитку національної економіки. Основний науковий результат статті полягає у визначенні змісту інновацій в агропромисловому комплексі та його підгалузях, зокрема у тваринництві, рослинництві, землекористуванні. Обгрунтовано пріоритетні напрями інвестиційної діяльності в аграрну сферу, пов'язані з енерго- та ресурсозбереженням, створенням нових екологічно чистих технологій і систем виробництва високоякісних продуктів тваринництва і рослинництва, що потребує впровадження системи екологічного менеджменту і аудиту, сертифікації виробничих процесів в агропромисловому комплексі відповідно до світових стандартів.

Relevance of the article is defined by the necessity of investment in agriculture to ensure efficiency, stabilization and further development of the national economy on the basis of technological and technical upgrading. The article is the substantiation of priorities of investment in agriculture, taking into account the specific characteristics of the field in the system of innovative development of national economy. The main scientific result of the article is to determine the content of innovations in agriculture and its sub-sectors, including in animal husbandry, crop production and land use. The priorities for investment in agriculture are grounded related to energy and resource conservation, development of new environmentally friendly technologies and production systems of high quality livestock and crop production, which requires the introduction of environmental management and auditing, certification of production processes in agriculture according to the world standards.

Ключові слова: інвестиції, аграрна сфера, система, інноваційний розвиток, національна економіка.
Key words: investment, agriculture, system, innovative development, national economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобалізація світової економіки та загроза продовольчої кризи вимагають продуктивного ведення сільського господарства та задоволення постійно зростаючого попиту на продукти харчування [1, с. 67]. Сучасний розвиток сільського господарства України має бути орієнтований на вироблення стратегічних напрямів діяльності, які грунтуються на нововведеннях і мають інноваційний характер [2, с. 32]. Це зумовлено необхідністю збільшення обсягів виробництва продовольчої продукції, досягнення її конкурентоспроможності у глобальному вимірі, підвищення продуктивності праці у галузі. Утім виробничий потенціал вітчизняного агропромислового комплексу має незадовільний стан і характеризується застарілим машинно-тракторним парком, диспаритетом цін на продукцію промисловості і сільського господарства, постійним зростанням цін на паливо-мастильні матеріали, втратою висококваліфікованих працівників, відсутністю необхідних інвестицій та доступних інновацій. Тому ефективність, стабілізація та подальший розвиток ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від інвестиційного забезпечення їх технологічного і технічного переозброєння.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблеми інвестиційного забезпечення розвитку агропромислового комплексу знаходяться у центрі уваги багатьох учених. Ліпський Р.В. відзначає, що нині значна частина вітчизняних агропідприємств, особливо малих, неспроможна виробляти високоякісну й конкурентоспроможну продукцію, що ставить на порядок денний переорієнтацію традиційного господарювання на високоефективне інноваційне [3, с. 156]. На думку Погріщук Г. Б., вирішення завдань, які стоять перед сільським господарством, можливе шляхом еколого-безпечного ведення інноваційно-орієнтованого виробництва [4, с. 209]. Це сприятиме насиченню внутрішнього ринку високоякісною, екологічно чистою вітчизняною продукцією; гарантуватиме продовольчу безпеку держави; забезпечить вихід на зовнішні ринки збуту за рахунок здобуття конкурентних переваг. Ільків Л.А. [5, с. 87], Гончаренко О.В. [6, с. 159] акцентують увагу на тому, що в системі економічного потенціалу аграрних підприємств важливе значення належить інноваційному потенціалу, який безпосередньо впливає на розширене відтворення, на якісну зміну матеріально-технічної бази, на вирішення цілої низки проблем соціально-економічного характеру. Високо оцінюючи науковий доробок указаних авторів, слід визнати брак досліджень, в яких проблеми інвестиційної діяльності ув'язуються зі специфікою агропромислового виробництва.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обгрунтування пріоритетних напрямів інвестиційної діяльності в аграрну сферу з урахуванням специфічних особливостей галузі в системі інноваційного розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сучасна аграрна політика України спрямована на необхідність оздоровлення сільського господарства та суттєве нарощування обсягів виробництва. На результати діяльності та рівень конкурентоспроможності аграрного підприємства впливають різні природно-кліматичні, економічні, соціальні та інші особливості аграрної галузі, які потрібно враховувати при розробці інвестиційної політики. Інвестиційна стратегія — невід'ємна частина економічної стратегії суб'єкта господарювання в ринкових умовах, яка є генеральним планом функціонування підприємства щодо здійснення інвестиційної діяльності. Цей план включає питання, які пов'язані з послідовною розробкою стратегічних напрямів інвестиційної діяльності, забезпеченням джерелами інвестування, плануванням та ефективним їх використанням. При цьому ефективність обраної інвестиційної стратегії визначається ступенем відповідності бізнесових ідей, макро- та мікроумов ринку сільськогосподарської галузі.

Інвестиційна діяльність активізує певні процеси в аграрному секторі, а саме: створення сучасної матеріально-технічної бази, здійснення соціальних перетворень на селі, підвищення продуктивності виробництва аграрних формувань та рівня їх конкурентоспроможності, а також прискорення впровадження інновацій у вітчизняне агропромислове виробництво.

Інновація в аграрній сфері — це нагромадження нових знань, матеріалізованих у високоефективних ощадливих технологіях, технологічних елементах — нових сортах і гібридах рослин, порід і порідних груп тварин, кросів птиці, машин, обладнання, устаткування, робочих органів машин і знарядь, нових видів добрив, хімічних засобів захисту рослин і тварин, матеріалів, нових прогресивних форм організації виробництва та праці, нових видів послуг тощо. Під впливом інновацій удосконалюються організація і управління виробництвом, поглиблюється поділ праці та зростає її продуктивність, розвиваються процеси спеціалізації і концентрації в аграрній сфері, досягається економія матеріальних, фінансових, енергетичних та інших ресурсів.

Успіх інноваційної діяльності значною мірою визначається інвестиційним забезпеченням цього процесу, структурою і обсягом інвестицій. Інноваційний процес у аграрній сфері національної економіки — це постійний, безперервний процес перетворення окремих технічних, технологічних, агрохімічних, біологічних та організаційно-економічних ідей на науковій основі з метою переходу аграрних підприємств на якісно новий рівень виробничого процесу.

Аграрні інновації мають ряд особливостей порівняно з інноваціями в інших галузях економіки: переважно поліпшувальний характер; тривалий процес розробки новацій; дослідження живих організмів; залежність від природної зони та клімату; дифузія інновацій, яка поля-

гає у тому, що застосування нового обладнання (яке є конкретним результатом інноваційного процесу) приводить до виготовлення нової продукції, яка в свою чергу, виходячи на ринок, є джерелом подальших змін.

Для вибору стратегій інвестиційного портфеля велике значення мають економічні характеристики підгалузей агропромислового виробництва. Так, в інноваційних підгалузях, де відбувається постійна зміна продукції і витрачається багато часу і коштів на проведення наукових досліджень і розробок, підходить стратегія бенчмакінгу (безперервного вдосконалення продукції) або стратегія створення принципово нових продуктів або послуг з новими споживчими якостями, що мають цінність в очах споживачів.

На сучасному етапі розвитку аграрного виробництва важливими напрямами розвитку інновацій є наступні: застосування біотехнології для створення сільськогосподарської продукції із заданими властивостями; ландшафтне та високоточне землеробство; нові грунтозахисні технології землеробства на основі мінімального або нульового обробітку землі; енерго- та ресурсозберігаючі технології, селекція та насінництво тощо.

У тваринництві важливими напрямами інноваційної діяльності є покращення селекційно-племінної роботи, удосконалення існуючих та створення нових високопродуктивних порід і ліній худоби та птиці, застосування у технологічних процесах нових ветеринарних препаратів для профілактики та лікування тварин, кормових добавок тощо [7, с. 15].

У рослинництві критерієм залучення інвестиційних ресурсів слід вважати зниження собівартості вирощеної продукції за умов визначення певного рівня її якості. Інноваційні напрями розвитку виробничого процесу у сільськогосподарських підприємствах сприяють прискоренню сортозмін, поступовій відмові від процесів сортооновлення й більш швидкій окупності матеріально-грошових витрат на селекцію й первинне насінництво. У рослинництві зміна технології має більш глибокий ефект, ніж просто поява нової продукції, оскільки за умов використання певних сортів можна досягти істотне збільшення обсягів сільськогосподарської продукції.

Сільське господарство робить істотний вплив на стан навколишнього середовища, що актуалізує проблему еколого-економічного обгрунтування раціонального природокористування. З одного боку, для забезпечення продовольчої безпеки держави та зміцнення її експортного потенціалу вкрай необхідно нарощувати обсяги виробництва аграрної продукції. З іншого боку — через непослідовне реформування сільського господарства, нехтування науково обгрунтованими основами господарювання, критично низький рівень екологічної та соціальної відповідальності агропідприємств відбувається зниження природної якості та руйнування грунтів.

У сучасних умовах резерви екстенсивного функціонування сільського господарства вичерпані. Обов'язковою умовою формування інтенсивного типу відтворення є забезпечення його екологічності, а саме: раціональне використання землі; дотримання вимог недопущення перевищення встановлених рівнів забруднення виробництва продукції. До підприємств аграрного сектору, як виробників продуктів харчування, протягом останнього часу підвищуються екологічні, економічні та соціальні вимоги з боку міжнародних організацій, які регулюють рух товарів на міжнародному ринку та виставляють вимоги до їх якісних характеристик [8, с. 385].

Відсутність сертифікації виробничих процесів в Україні обмежує можливості вітчизняних аграрних товаровиробнику реалізувати продукцію без посередників на світовий ринок. Вирішити таку проблему можливо шляхом впровадження системи екологічного менеджменту і аудиту. Ці проблеми стали особливо гострими у зв'язку з підписанням Україною договору про асоціацію з ЄС, що вимагає від нашої держави постачання на світовий ринок високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Пріоритетним напрямом інвестиційної діяльності в аграрній економіці є створення нових екологічно чистих технологій і систем виробництва високоякісних продуктів тваринництва і рослинництва. З цією метою основними складовими вирішення цієї проблеми є розробка генетичних і біологічних методів удосконалення сільськогосподарських тварин, збереження і раціональне використання генетичних ресурсів, розробка нової технології годівлі, методів управління біосинтезом продуктів тваринництва, створення принципово нових технологій і систем тваринництва для виробництва біологічно чистої і повноцінної продукції.

Пріоритети інвестиційного забезпечення агропромислового виробництва в середньостроковому періоді визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2012 р. № 294, які зводяться до розробки та впровадження технологій [9]: адаптивного грунто-охоронного землеробства; виробництва, збереження і переробки високоякісної рослинницької продукції; виробництва діагностикумів зах-

ворювань рослин і тварин, засобів їх захисту; створення високопродуктивних альтернативних джерел для отримання пального; новітніх біотехнологій у рослинництві, тваринництві та ветеринарії; виробництва продуктів дитячого та дієтичного харчування, а також технологічного оновлення виробництва продукції скотарства та свинарства.

Вітчизняна молокопродуктова галузь традиційно є однією з найважливіших сфер агропромислового виробництва, яка визначає рівень продовольчої безпеки країни і характеризується потужним експортним потенціалом [10, с. 139]. Домінантами інноваційного розвитку галузі є: удосконалення стандартів якості молочної сировини та молокопродуктів з урахуванням вимог європейських країн; впровадження новітнього або модернізованого технологічного устаткування; постійне оновлення асортиментного ряду продукції молочного виробництва; кластерізація системи економічних зв'язків між виробниками молокопродуктового підкомплексу; інтенсифікація використання об'єктів інтелектуальної власності та зростання вартості ринкового бренду молокопереробних підприємств; застосування ринкових стратегій просування товару на ринок; використання сучасних методичних підходів у процесі фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Потреба активізації інноваційної підприємницької діяльності в сільському господарстві вимагає адекватного фінансового забезпечення, в першу чергу за рахунок іноземних інвестицій. Однак поки що іноземні інвестори надають перевагу капіталовкладенням у галузь харчової промисловості і переробку сільськогосподарської продукції. Найбільш пріоритетними сферами аграрного сектора для них залишаються: створення інфраструктури реалізації продукції агропромислового комплексу, особливо спрямованої на експорт; впровадження новітніх біотехнологій вирощування сільськогосподарських культур, худоби та птиці; оновлення і модернізація на основі нових технологій підприємств переробної та харчової промисловості, також тих, що займаються заготівлею та зберіганням продукції сільського господарства; розвиток сільськогосподарського машинобудування та виробництво обладнання для галузей аграрного сектора.

Для активізації підприємництва і освоєння інноваційної моделі розвитку сільськогосподарської галузі слід формувати інноваційні структури АПК, і зокрема інноваційні центри, венчурні оператори, технопарки і технополіси у насінництві, племінній справі тощо [11, с. 203]. Отримання аграрними інноваціями форми товару, який є об'єктом купівлі-продажу, потребує формування ринку науково-технічної продукції, ефективного супроводження науковців, створення умов для взаємної матеріальної зацікавленості в ефективному використанні на виробництві нових наукових розробок. Аналіз розробок наукових установ аграрного профілю свідчить, що значна їх частина, віднесених за змістом і значенням до інновацій, часто залишається не використаною. Це зумовлюється різними причинами: низьким рівнем платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, слабкою інформаційною базою про наявний арсенал інноваційної продукції, про умови її використання; тобто відсутністю трансферу технологій. Тому важливим чинником інноваційного розвитку є формування платоспроможного попиту аграрних підприємств на інноваційну продукцію, яка має необхідну споживчу якість.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Основний науковий результат статті полягає у визначенні змісту інновацій в аграрній галузі та її підгалузях, зокрема у тваринництві, рослинництві, землекористуванні. Обгрунтовано пріоритетні напрями інвестиційної діяльності в аграрну сферу, пов'язані з енерго- та ресурсозбереженням, створенням нових екологічно чистих технологій і систем виробництва високоякісних продуктів тваринництва і рослинництва, що потребує впровадження системи екологічного менеджменту і аудиту, сертифікації виробничих процесів в агропромисловому комплексі відповідно до світових стандартів.

Перспективами подальших досліджень є встановлення стратегічних пріоритетів інвестиційно-інноваційної політики держави в промисловості.

Література:

1. Багорка М.О. Формування маркетингової стратегії розвитку екологічно спрямованих інновацій в аграрному виробництві / М.О. Багорка // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. — 2015. — № 1. — С. 65—68.

2. Гринчук Ю.С. Формування інноваційних стратегій управління використанням земельно-ресурсного потенціалу аграрного виробництва / Ю.С. Гринчук // Економіка та держава. — 2013. — № 7. — С. 31—33.

3. Ліпський Р.В. Інноваційні стратегії управління ресурсокористуванням аграрних підприємств / Р.В. Ліпський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. — 2012. — Вип. 11. — С. 154—157.

4. Погріщук Г.Б. Стратегічні засади екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва / Г.Б. Погріщук // Бізнес Інформ. — 2016. — № 1. — С. 207—211.

5. Ільків Л.А. Інноваційний потенціал аграрного підприємства: сутність та стратегія використання / Л.А. Ільків // Інноваційна економіка. — 2013. — № 8. — С. 86—88.

6. Гончаренко О.В. Інноваційний діяльність аграрних підприємств: інституційні передумови та стратегічні імперативи / О.В. Гончаренко // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. — 2012. — Т. 14, № 1 (1). — С. 157—161.

7. Батюк Б.Б. Стратегія інтенсифікації аграрного виробництва: інноваційний розвиток / Б.Б. Батюк, Р.М. Минів, О.Я. Батюк // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. — 2010. — Т. 12, № 3 (5). — С. 11—16.

8. Фостолович В.А. Інноваційний підхід розробки екологічно врівноваженої стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств / В.А. Фостолович // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 1 (2). — С. 381—387.

9. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012—2016 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2012 № 294 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/294-2012-%D0%BF

10. Крюкова І.О. Стратегія інноваційного розвитку пріоритетних галузей аграрного виробництва / І.О. Крюкова, В.О. Непочатенко / / Економіка: реалії часу. — 2013. — № 4. — С. 133—141.

11. Грабовська О.С. Інвестиційна стратегія інноваційної діяльності суб'єкта господарювання агропромислового виробництва в умовах ринкової економіки / О.С. Грабовська, С.С. Грабовський, Р.В. Макогон, В. В. Каплінський, А.З. Пилипець // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. — 2009. — Вип. 51 (3). — С. 197—206.

References:

1. Bahorka, M. O. (2015), "Formation of marketing strategy of eco-designed innovation in agricultural production", Visnyk Dnipropetrovs'kogo derzhavnogo agrarno-ekonomichnogo universytetu, No. 1, pp. 65—68.

2. Grynchuk, Ju. S. (2013), "Formation of innovative strategy of management of the land and resource potential of agriculture", Ekonomika ta derzhava, No. 7, pp. 31—33.

3. Lips'kyj, R. V. (2012), "The innovative management strategies of resources use of agricultural enterprises", Visnyk Sums'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu. Serija: Ekonomika i menedzhment, vol. 11, pp. 154—157.

4. Pogrishhuk, G. B. (2016), "The strategic principles of ecologically safe driving innovation-oriented agricultural production", Biznes Inform, No. 1, pp. 207—211.

5. Il'kiv, L. A. (2013), "The innovative potential of the agricultural enterprises: the nature and strategy use", Innovacijna ekonomika, No. 8, pp. 86—88.

6. Goncharenko, O. V. (2014), "The innovative activity agricultural enterprises, institutional conditions and strategic imperatives", Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo, vol. 14, No. 1 (1), pp. 157—161.

7. Batjuk, B. B. Myniv, R. M. Batjuk, O. Ja. (2010), "The innovative activity agricultural enterprises, institutional conditions and strategic imperatives", Naukovyj visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotehnologij im. G'zhyc'kogo, vol. 12, No. 3 (5), pp. 11—16.

8. Fostolovych, V. A. (2013), "The innovative approach to developing a balanced development of ecological strategy farm", Zbirnyk naukovyh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu (ekonomichni nauky), No. 1 (2), pp. 381—387.

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Some issues of determining medium-term priorities for innovation at national level 2012—2016", available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/294-2012-%D0%BF

10. Krjukova, I. O. Nepochatenko, V. O. (2013), "The strategy of innovative development of priority sectors of agriculture", Ekonomika: realii' chasu, No. 4, pp. 133—141.

11. Grabovs'ka, O. S. Grabovs'kyj, S. S. Makogon, R. V. Kaplins'kyj, V. V. Pylypec', A. Z. (2009), "Investment strategy innovation entity agricultural production in a market economy", Peredgirne ta girs'ke zemlerobstvo i tvarynnyctvo, vol. 51 (3), pp. 197—206.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.